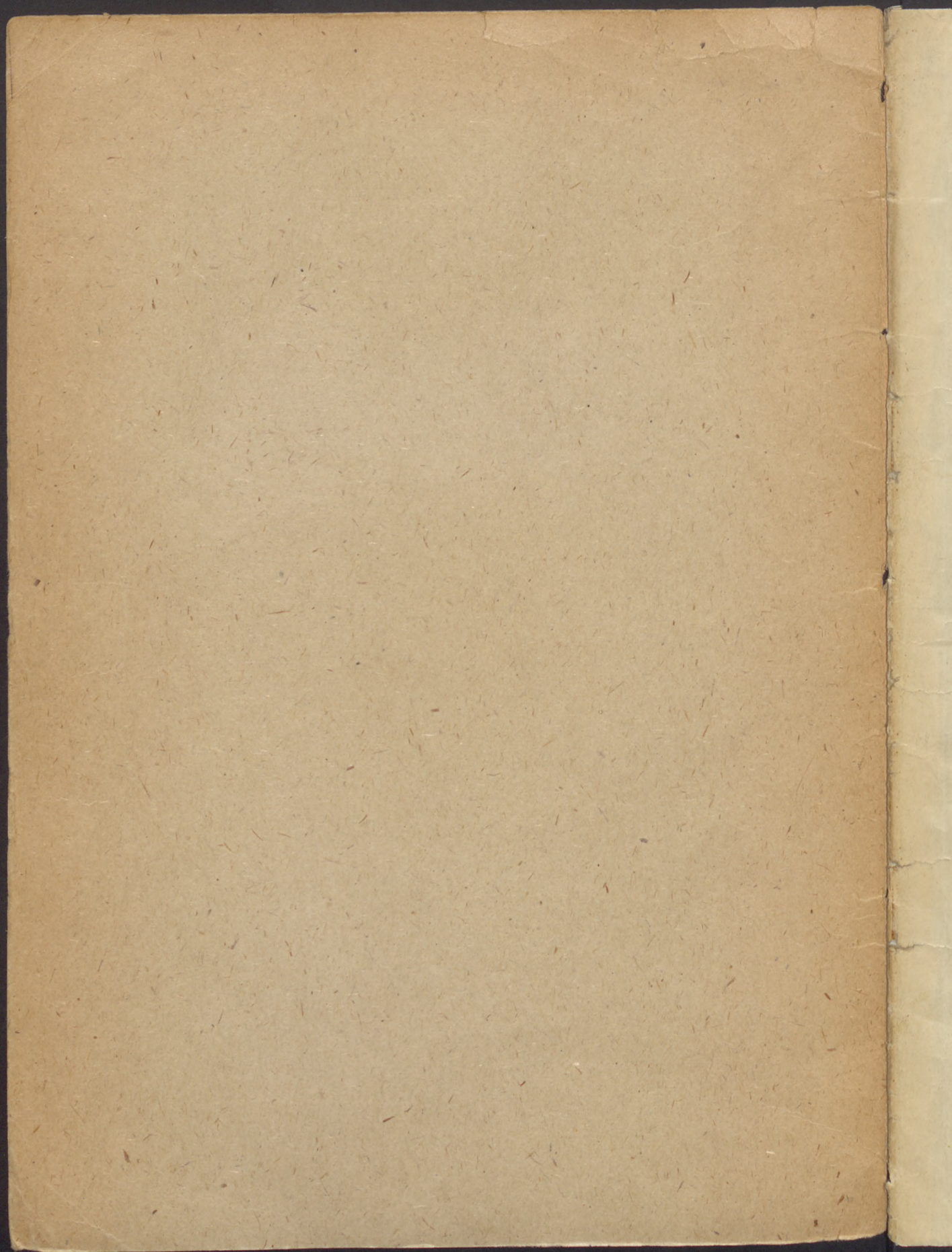

159.966

FERENCRENDIEK A SZÉKELYFÖLDÖN

Irta: Dr. Boros Fortunát.

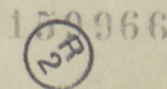
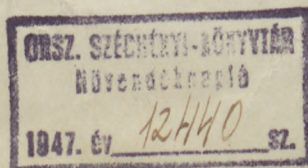
Kezdetben a szerzetesek közül a ferencrendiek, domokosok és pálosok keresték föl a székelyföldet s telepedtek le annak egyes pontjain. Amily sűrűn lakták a szász városokat, ép oly gyéren keresték föl a Székelyföldet. Ennek okát Erdély gazdasági helyzetének elosztódásában látom. A gazdag szász polgárok minden nehézség nélkül adományozhatták meg a kolduló rendeket egy-egy kolstornal s biztosíthatták az anyagi megélhetést; míg ez nehezebb volt ott, hol sem a föld nem volt olyan termékeny, sem pedig latifundiumok ki nem fejlődhettek, hogy azután valamelyik főúr morzsákat juttathatott volna az Úr szolgálainak. A székelyek határőrzéssel voltak elfoglalva, azért nyugodt életük nem lehetett, ami a gazdasági föllendülés alapja; viszont a szegény szerzetesek sem kereshették föl azokat a helyeket, hogy ott letelepedjenek, hol állandóan a hadiszintér mozgalmasságától lehetett tartani.

Beszterce, Marosvásárhely, Segesvár, Brassó, csak választó vonal Erdélyben, melytől északra elvétve akad egy-egy kolostor, míg általában nyugat felé egyik a másikat követi, épen amily változatos a katolikus egyház szerzetes intézménye. Az említett vonal a Székelyföldnek is határvonala, melyen túl már a Királyföldje és Maros és Aranyosszéktől eltekintve, a magyar és szászvidékek következnek.

Az említett három szerzetesrend közül a ferencrendiek voltak leginkább képviselve a székelyek között.

A mohácsi vész előtt a pálosoknak Pókafalván, Székelyházán (Marosszentkirály); a domokosoknak pedig Székelyudvarhelyen és Marosvásárhelyen volt kolostoruk. Pókafalváról a pálosok hamar kiszorultak, mert 1416—1438-ig laktak itt, 1497-ben átadták a ferencrendieknek. Ők könnyen terjeszkedhettek volna, mert Erdély részére külön kerületük volt, melynek helynöke az 1370-ben alapított székelyházai kolostorban lakott. A domokosrendiek erdélyi központja Kolozsváron az óvári (ma ferencrendi) kolostorban székelt, honnan a székelyek közé csak Udvarhelyre és Marosvásárhelyre küldöttek férfi rendtagokat.

A Ferencrend megalakulása után (1209.) hamar népszerűvé lett és elterjedt Európában, Ázsia és Afrikában. Magyarország határát 1229-ben lépték át s a kivonuló tatárok nyomában Béla király a ferenceseket és domokosrendi testvéreket küldötte Erdélybe, hogy vigasztalást vigyenek és bátorítsák a megfélemlített lakosságot. Az első ismert jelentéseket „Tatárország széléről“ küldik és 1316-ban Marosvásárhelyről így is emlékeznek meg. Az eddigi kutatások alapján úgy tudjuk, hogy a ferencesek Erdélyben

legelőször Besztercén telepedtek le 1242—1260. között. De ugyanezen időben még más három ferences kolostor is szerepel, melyek közül az egyik a legnagyobb valószínűség szerint a szászvárosi.

Az első erdélyi ferencesek a szász eredetű városokat keresték föl. Ez náluk hagyományos volt, nemcsak azért, mert Németországból jöttek Magyarországra, hanem ezt befolyásolta belső életük, szervezetük is.

A Ferencrendnek ma három ága ismeretes és mind a három ág részt kért magának a székelyföldi misszió vállalásában.

Az első két ág a rendalapítóval egyidejű úgy annyira, hogy háromszázszentdeig folyt a nagy pör, hogy melyik a rendalapítónak igazi alkotása és az 1517. évi pápai döntés ezt annyira nem tudta elhatárolni, hogy bár a pápai magyarázatok a mai ferencesek felé hajlanak, azért a másik szárny, melyet az erdélyiek minoritáknak

Marosvásárhely.

(kisebbségnek) neveznek, (hivatalosan Conventuales), ma is fentartja az elsőbbség jogát. Ebből minket csak annyi érdekel, hogy a minoriták telepedtek le először Marosvásárhelyen.

A harmadik ág a kapucinusoké, melynek alapítása arra az időre esik, mikor a protestánsizmushoz tartozók egyre mélyebb és súlyosabb sebeket ejtett az egyház testén. A kapucinusrend (melynek tagjai olyan ruhát hordanak mint a ferencesek, csak szakálluk van) 1515-ben alakult meg és a ferencesek szigorubb irányát képviselik. A Székelyföldre való betelepítésükre 1624-ben tett a római hitterjesztési kongregáció lépéseket, mert akkor az egyetlen székelyföldi (Csiksomlyó) kolostorban csak egy felszentelt öreg testvér élt. Pázmány Péter magyar bíboros ezt a megoldást nem látta célszerűnek és 1626. nov. 21-én írt levelével elgáncsolta. A kapucinusrendnek Romániában ma csak Nagyváradon van kolostora.

Marosvásárhelyen a ferencesek a XIII. század második felében jelentek meg. A ferenceseknek a várban volt kolostoruk és a mai református templom az egyházuk. Az itteni ferenceseket használta fel a Szentészék a tatárok megfigyelésére és a hithirdetői munka elvégzésére. A pápák a ferencesek munkáját azzal értékelték, hogy a kolos-

tor templomát kiváltságokkal látták el, ami a katolikusok nagy tömegét vonzotta oda nemcsak a városból, hanem az egész környékről. A templom főünnepe (márc. 25.) előtt négy nappal hat papot biztak meg, akik minden odajövő gyónót meghallgathattak és feloldozhatak. Ez az akkori idők felfogása szerint nagy kegy volt a bűnbánók részére, mely valóságos tömegmozgalmat váltott ki az emberek köréből. A kolostor e kiváltságot VIII. Bonifác pápától 1400. nov. 23-án kapta. Már előzőleg a templomlátogatás egyenértékűvé tétetett azzal, mintha valaki az Assisi mellett lévő Porciunkula templomot látogatta volna meg.

A kolostor 1444-ben gazdát cserélt. A konventuálisok a legkevésbé tartották meg a szabályokat. Hunyadi János inkább szerette és pártolta a szigorubb irányzatú ferenceseket és fegyelemlazulás ürügye alatt a pápai követ Caesarini Julián ezt a medgyesivel elvette a konventuálisoktól és az obszervánsoknak adta. Az elvétel erőszakos volt s a konventuálisok nehezen nyugodtak bele.

Az obszervánsok a kolostort felvirágoztatták. Pártfogókban hiány nem volt s ezt annál könnyebben teheték. 1460. táján hatalmas csúcsives templomot építettek, melynek messzeföldön nem volt párja. Nagy Szabó Ferenc 1610-ben így írja le a templomot: „Az pedig oly szép szentegyház volt, hogy valóban ékes templom vala: igen szép ablakai, hogy annak mása egyik városban és Erdélyben sincsen, sem lészen, sem volt. Orgona nagy és jó vala benne; annak oly szép és ékesen csinált háza és helye van a templomban, hogy annak is nincsen mása Erdélyben egyik kolostoros városban is, sem pedig Fejérvárott, sem pedig másutt. Igen szép csinálmány vala. Harangok választott jók. Óra nagy és jó vala.“²

A kolostor virágzó állapotára jellemző, hogy az 1525. elején kelt összeírás szerint 13 felszentelt pap, 1 növendék és 10 segítőtesvér volt itt, kik igehirdetéssel és gyónatással foglalkoztak, kisegítvén a szomszéd községek plébánosait.³ Az 1535-ben szervezett és két évre tartó keleti őrségnek ez volt a központja.

A katolikus egyházra és a székely népre nagy veszteség, hogy a János Zsigmond pártjára kelt nemesek koronkai Mihályfi Tamás és székelyfalvi Polyák Boldizsár és társai iszonyú kegyetlenséggel a kolostorra támadtak, a ferenceseket a városból kikergették és helyettük Káli Balázs lutheránus igehirdetőt ültették be. A kolostor nagyságát bizonyítja, hogy 1602-ben várrá alakították át, később pedig lerombolták.

Irodalmi hagyaték Hunyadi Kelemen atya által 1522-ben lemásolt zsolosmáskönyv. A Teleki könyvtárban a Teleki kódex, melyet a ferencrendiek a marosvásárhelyi apácák részére állítottak össze. A kódexben negyedik másoló Szentgyörgyi Ferenc, aki 1532-ben fejezhette be a munkát.

A kolostor mellett (1503.) szegény özvegyek (begina apácák) éltek a ferencesek felügyelete alatt.⁴

Veres Lajos ferences történetíró Tementi faluról emlékezik meg, hogy Vásárhely közelében a Nyárad mentén a ferenceseknek külön házuk lett volna, melyet a Bethlen grófok 1753-ban lakóházzá alakítottak át.⁵

A pókafalvi páloskolostort a törökök 1438-ban annyira feldúlták, hogy az elmenekült pálosok többé nem akartak visszatérni s az erdélyi alvajda Vizaknay Miklós a konventuálisoknak akarja adni, de ebbe V. Miklós pápa 1448-ban nem egyezik bele s ekkor az alvajda felajánlotta, hogy ettől keletre Kismihályfalván fog új kolostort és templomot építeni, de nem lett belőle semmi.

A Ferencrend harmadik ága, mellyel a mohácsi vész előtti korban részletesebben akarok foglalkozni, a szabályokat szigorubbán megtartóké (observantes), vagy a mai fogalmak szerint, a ferenceseké. E korban és később is a legnagyobb hatást gyakorol-

tak a Székelyföldre. A rendtagokat a magyar és szász nemzet fiai közül szedte s mivel a két nép érintkezési határvonalokon helyezkedtek el a nagyobb kolostorok, másképp nem is tehettek.

A ferencesek obszerváns irányzata Bosznia felől közelítette meg Magyarországot és Erdélyt. Boszniában Nagy Lajos magyar király védelme alatt állottak s ugyanazon okok készítették a királyt, hogy Erdélynek északi és keleti részét ferencrendiekkel erősítse meg, mert kifejezett célja volt az orthodox vallás terjedésének visszaszorítása és a későbbi királyoknál az ebből eredő és felburjánzott vallási szekták kiirtása. Kusalyon (Szilágy m.) a Jaka család birtokán volt sok román jobbágy.

Cseri, Karánsebes, Jenő vidékéről telepítette a Losonczy család a régeni uradalmanak egyik kis falujába Felfaluba 1427-ben a ferencrendüeket. A bosnyák helynök nem tudott azonnal testvéreket küldeni s csak V. Márton pápa közbelépésére érkeztek meg (1431.) Felfaluba. Az alapítón kívül a könnyebb megélhetéshez Toldagi András is hozzájárult 1471-ben, mert arról gondoskodott, hogy a marosvásárhelyi halastótól ők is kapjanak halat. Bár szükség volt itt a kolostorra, de azért kevesen lehettek, mert házuknak nem volt kolostori rangja. 1535-ben készült összesítés szerint van 7 misés pap, kik közül Adonyi Albert beteg, 4 növendék és 10 felszenteletlen testvér.

A felfalusi kolostor 1538—40. között összeomlott. Kendy Ferenc és Bethlen Farkas kérték a közgyűléseket, hogy küldjék vissza a testvéreket, de a lutheránus vallás terjedése megakadályozta.⁶

Husz János prágai egyetemi tanár tanítása a pápai tekintélyről, a házasságról és a szentáldozásról a magyarok között is elterjedt. Magyarország déli részéről Kamanóc városából két ferences vezetésével a husszita tanításokhoz szítók Maskiai Jakab hitvizsgáló biztos elől Moldovába menekültek 1439. aug. 10-én.

Moldovában letelepedve, Tamás és Bálint ferencesek Tatros városában⁷ lefordították a Szentírás egyes részleteit és belopózkodtak a Székelyföldre is, hogy tanításainak követőket szerezzenek. Ez volt a Szentírásnak első magyar fordítása, mely a mármarosai románok szláv nyelvére volt hatással.

Ez bántotta a ferencrendieket, akikre a pápák és királyok rábízta e vidékeken a husszita eretnokség letörését és Magyar Lászlót Krakko felől útnak indítják Moldovába. Útja sikertelen volt.

IV. Jenő pápa a Székelyföldön, Moldovában és a két székely székben működő ferencrendieket nagy (majdnem püspöki) lelkihatalommal ruházta föl, akik nemcsak a megtévelyedettekkel szemben léptek föl kellő szigorral, hanem az egyházas élet belső bajának orvoslását is folytonosan sürgették. Ezzel maguknak sok ellenséget szereztek.⁸ E kor vallási, politikai élete nagyon mozgalmas volt és a ferencesek vezető szerepet játszanak. Missziós körútjaikban az egész Székelyföldet behálózák, mert az Egyház a fegyelemben meglazult világi papság mellett őket tüntette ki bizalmával.

Az utas a Segesvár—Héjjasfalvi útvonalon Fehéregyházán keresztül haladva, a falu közepén balról egy felbontott nemesi kuria maradványaival találkozik, melynek északkeleti sarkában közvetlen az út mellett egy templom van, szentélyével kelet felé néz. E templom ablakainak gótikus kidolgozása elárulja, hogy a középkornak itt felejtett maradványával van dolgunk, mely 1870-ben még állott. A szentély hat öl hosszú, 3 öl és 9 hüvelyk széles volt.

E templomokat a ferencrendiek kezdték építeni II. Rákóczi György erdélyi fejedelemsége idején a Haller család birtokán. A Haller család a fehéregyházi uradalmat 1553-ban szerezte meg a királytól, azelőtt a küküllőmegyei Nádasai családé volt s ennek egyik tagja hívta birtokára 1448. előtt a ferencrendieket.⁹

A fehéregyházi barátokat szerették a magyarok és szászok. A szászok 1507-ben 6 forint alamizsnát adnak s Barlabásy Lénárt erdélyi alvajda, ki több ferences kolostornak tett adományt, 1525-ben 25 forintot hagyott végrendeletében. 1535-ben tizenkilenc szerzetes lakott itt.

A fehéregyházi kolostornak egyik tagja Segesvári Fábján fia, Péter, Widvári István erdélyi őr megbízásából a híres Busti Bernardinnak Máriáról szóló könyvét Moldovabányáról (Baia) hozta e kolostorba 1506-ban.¹⁰ Azt hiszem a domokosrendiek révén jutott hozzá.

A székelyföldi ferencesek összeköttetést tartottak fenn moldovai tesvéreikkel, kik a kivándorolt székelységet követték a hontalanságba.

Csiksomlyó.

A moldovai és a székelyföldi ferencesek között az összekötő kolostor a *csiksomlyói* volt. A csiksomlyói kolostor eredetét a XIV. század végére, a XV. század elejére tehetjük. Ezéltt két évvel került napvilágra a földszint keleti folyosóján egy befalazott portálé, mely a XV. század építészetére emlékeztet. Mindenesetre korábbi, ahogy azt Karácsonyi János állítja, ki 1441-re teszi. 1400. okt. 29-én kelt oklevélben Billith néven szerepel. IV. Jenő pápa 1444. feb. 2-án kelt levelében két évre terjedőleg teljes búcsút adományoz mindazoknak, kik a boldogságos Szűz teplomának *újraépítéséhez* hozzájárulnak s Urnap első vecsernyéjétől a második vecsernyéig a templomot meglátogatják.¹¹ A csúcsives templom 1448-ban kész volt. A nyugati falán a feszületet vakolatba vésték. A kereszt mellett állott a Szent Szűz, Szent János és Szent Ferenc. A templomnak nyolc oltára volt s híres Mária szobor, karján a kis Jézussal, melyet külön Mária oltáron állítottak fel. Oltára volt Szent Ferencnek, Szent Antalnak és az az

oltár, mit a begina apácák gondoztak. Az 1624. aug. 21—24-én történt összeírás szerint Losteinernél Cronologia mon. Csikiensis.

A ferencendi kolostorok a mohácsi vész előtt nem voltak összekötve plebánia vezetéssel, mint azt ma több helyen megtaláljuk. A szerzetesek az önmaguk visszavonult életén kívül igehirdetéssel foglalkoztak. Ha az erdélyi Őrségnek elegendő számú embere volt; akkor Csiksomlyóra több embert rendeltek, akiket a székelyek igehirdetőjének neveztek s akiknek feladata volt az egész Székelyföld bejárása és a moldovai magyarok meglátogatása. Mintha a reformáció előtt ezen szerepkörükből veszítettek volna, mert míg Kolozsváron 34-en, Marosvásárhelyen 24-en voltak, addig az 1535. összeírás szerint Csiksomlyón csak 14 rendtagot találunk. Ennek magyarázata talán az, hogy a bákói kolostorban elegendő számú szerzetes volt, akik fölöslegessé tették, hogy a csiksomlyóiak gyakrabban megforduljanak a Kárpátok keleti oldalán. Erre az elegendő számra hivatkoztak az 1510-ben X. Leo pápához tett felterjesztésükben, aki május 20-án visszavonta a milkói püspök azon jogát, hogy a moldovaiak pásztorálásába beleszólhasson és teljesen a bákói kolostorfőnök fennhatósága alá utalta.

Kapisztrán János terve, a kilyénfalvi (Háromszék m.) kolostoralapítás nem sikerült. A király biztatta 1453. márc. 6-án Kapisztrán szent Jánost, hogy küldje oda Turi László és Székely Mihály hithirdetőket, akiknek segítsége mellett az építkezés gyorsan folyhat.¹²

Szerencsésebb kimenetelű volt ennél a bákói kolostor alapítása, mely csakhamar követte a csiksomlyói letelepedést. A Losonczy család érdeme e fontos megletelepedés.

A moldovai magyar telepek eredeti, a magyarság vándorlásából maradtak-e, ez még nincs teljesen tisztázva, de az bizonyos, hogy Jó Sándor fejedelem szerette és becsülte a magyarság szorgalmát és sok székelyt csalogatott a Szeret és Prut borteremő vidékeire. Az áttelepült székelyek sorsa jól mehetett, mert azután mint a méhrajok lepték el Moldovát valahányszor a Székelyföldet ellenség dulta, vagy pestis pusztította. A kamanóci elszökött magyarság híréből ismerte moldovai testvéreit s azért szálltak ide a szabad és kiváltságos népek közé.

A bákói ferences kolostor alapítása 1412—1414. között történhetett Losonczy Margit, Jó Sándor feleségének kívánságára.¹³ A megélhetésről az alapítónő gondoskodott. A templomot Szent Antal tiszteletére emelték.¹⁴ Az itt tartózkodó szerzetesekre, akik kizárólag magyarok voltak és a székelyek közül kerültek ki, sok szenvedés és sanyarúság várt.¹⁵ Számuk hullámozott. 1535-ben tizenketten voltak, 1545-ben ötön, 1572-ben két miséspap és egy felszenteletlen testvér lakott a kolostorban. A husszizmus annyira megmetyeltyezte a moldovaiakat, hogy Szatmári Mátyás quardián még 1568—74. között is megtérítésükön fáradozik. A kolostor 1574-ben elégett s a testvérek kénytelenek voltak visszavonulni Csiksomlyóra. Ez végzetessé vált a kolostorra.

Arsengo (Assengi) Jeromos lengye! minczi 1580-ban Szász Jankó vajdától megkapja a romokban heverő kolostort, de a csiksomlyói kolostorban jelentkező lengyel ferences Lubieneczki Valérián 1594. aug. 29-én azt a parancsot kapta a provinciálistól, hogy menjen a fejedelemhez és szerezze vissza a kolostort. A körülmények kedveztek, mert 1597-ben Querini Bemerdin argesi püspök, ki szintén szigorúbb ferencendi volt, XIV. Gergely parancsából letelepedett a kolostorba, aki a megjelenő csiksomlyói testvéreket Váradí János igehirdetőt és Angyalosi Lajos gyónatatót szívesen fogadta és a kolostort nekik átadta. Lubieneczkit 1611-ben a pápa püspökké nevezte ki, ő betelepedett a kolostorba és végleg lefoglalta. Kecskeméti Amburus már Moldovabányán halt meg 1618-ban.

A csiksomlyói kegysszobor.

Az erdélyi ferences kolostorok fejlődésébe beleszólt a reformáció. Erdély hamarabb lett a vallási összecsapások színtere, mint az anyaország s a Luther tanításai először a szászokat ragadja le az Egyház testéről s lassankint a kolostorok kiürülnek, vagy a bizonytalanság hajóján eveznek, elnéptelenednek. A ferencesek közül többen pártoltak át az újított vallások követői közé, de csak az erőszak fosztotta meg a rendet házáitól. Az erdélyi ferencesek két évszámot jegyeztek föl vörös

vonallal történetükbe: az 1556-ot, melyben több kolostoron erőszakot követtek el és 1588-at, melyben kimondják, hogy Erdélyben pópák tartózkodnia nem szabad.

Az 1542—1579. közötti eltelt idő a vallási eszmék forrongásának kora, melynek tipikus alakjai János Zsigmond fejedelem és Dávid Ferenc hitújító, kikben tagadhatatlan erővel érvényesül a század bizonytalanságának tapogatódzása, nyugtalansága. Dávid katolikus papnak indul, majd lutheránus főlelkész (1556), kálvinista főlelkész (1563) és az unitárius egyház főlelkésze (1568) lesz.

A XVI. század kísértő árnya a nyugtalanság, melyben a némi önállósággal rendelkező emberek a lelkiélet újabb formáit keresik. Az emberek vére ettől a szellemtől itatódik át s lelkük csak addig ragaszkodik a meglévő formákhoz, addig szegődik meggyőződésük egy vallási tanhoz, míg újabbal nem találkozik.

Székelyudvarhely.

A székelyföldi kolostorok közül a hitújításkor csak azok esnek el, melyeket szászok és székelyek közösen laktak. A szászok mindnyájan átpártoltak Lutherhez, papjaikat is magukkal vonták. Így Marosvásárhely, Fehéregyháza meginognak. Ellenben Csiksomlyó és Bakó tartották magukat s hiába hozták meg 1588-ban az ismert tiltó rendeletet, melynek élé elsősorban a jezsuiták ellen irányult s ezért a ferencesek nem is vettek tudomást Csiksomlyón. A többiekre nem vonatkozott, mert már nem voltak.

A katolikus székei életemben Csiksomlyó ezután kezd jelentőségében nyerni és központisága kifejlődni. Ha nincsenek a ferencendiek Csiksomlyón, a politikailag elnyomott székely nép teljesen elszakad a katolikus hittől és reformátussá, majd unitáriussá lesz.

A csiksomlyói ferencendieknek a csiki és gyergyói medencén kívül két irányban kellett működést kifejteniök: a Tatros völgyében és a Nagyöküllő felső folyásában Udvarhelyszéker. A székelyudvarhelyi központban a katolikusok a kálvinistákkal szemben mindig megtartották számbeli fölényüket s ha állandóan nem tartózkodhatott egy ferences közöttük, akkor Csiksomlyóról jött át. 1586-ban csak két atya volt kirendelve s ezek közül is az egyik mindig útban volt. Báthory Zsigmond fejedelem 1589. dec. 12-én kért Kolozsmonostorról két-három atyát a rendtartományfőnöktől, de többet nem kapott.

Általában véve a nyomasztó helyzet Báthory Zsigmond alatt valamivel enyhült. Szelevényi Pál provinciális Magyarországról Moldován keresztül meglátogatja a kolostort. Az erdélyi katolikus püspök székhelyéül Csiksomlyót szemelik ki. A fejedelem a megélhetéséről is gondoskodott, Báthory Endre pedig az egész fejedelemség területére koldulási engedélyt adott és összes kiváltságaiban megerősítette.¹⁶ Báthory Zsigmond ingadozó politikája válságba sodorta a kolostort. Székely Mózes katonái 1603-ban rárontottak a kolostorra, feltörték a templom és kolostor ajtait, elrabolták a templom kincseit és a kolostor butorait s még egy napi ételmet sem hagytak a kolostorban.

A következő évben a csiksomlyóiak már arra gondoltak, hogy visszaszerzik az udvarhelyi és marosvásárhelyi kolostorokat. Az udvarhelyit visszakapták és Lubiecneczi ör Korniss Boldizsár pártfogása alatt vissza is vette, de nem maradhattak ott.

A protestáns fejedelmek a kolostor jogait tiszteletben tartották, védték, javait megkímélték, gyarapították s ha az elnéptelenedés veszélye nem fenyegeti, fejlődhettek volna, mert életrevaló emberek állottak a kolostor élén, mint, Váradi Gáspár, aki húsz évig volt kolostorfőnök és közvetített 1608. karácsony ünnepén a csiki papok és a ferences apostoli helynök csikmadéfalvi Szentandrassy István közötti egyezségben. Váradi Gáspár halála után a kolostor javainak kezelésével a provinciális Petki István lófőszékelyt bízta meg, amíg Csiksomlyói Miklós, Csikszeredai Márton Parádi János volt provinciálissal vissza nem kerültek 1626. július 30-án. Nyolc tagja volt a kolostornak, amelynek számbeli fejlődését többé semmi se akadályozta meg és visszaállították azt az iskolát is, melyben azelőtt ötven évvel Szentandrassy tanult.

A csiksomlyói kolostor szerencsésen átélte a kritikus napokat és a székelyföldi ferencesek számának szaporodásával a munkakör bővült és a házak is gyarapodni kezdettek.

A Bethlen Gábor fejedelem halála után 1629-ben rövid ideig felesége, Brandenburgi Katalin vette át Erdély vezetését. Brandenburgi Katalinról tudták az erdélyi katolikus főurak, Kovácsoczy István, Tholdalaghy Mihály, Bálintzh Kristóf, Haller és mások, hogy csak színleg köti magát Kálvin vallásához s azért felhasználták az alkalmat, papokat kértek a magyarországi rendfőnöktől és a bosnyákok provinciálisától. Boszniából jött néhány pap, kik a főurak birtokain helyezkedtek el, mivel a nyelvet nem értették, azért csak miséztek. Élet ezeknél akkor kezdődött, mikor Domokos Kázmér szovátai eredetű testvér szülői látogatás céljából Magyarországból hazajött és a bosnyák atyák maguknál tartották, hogy közvetítsen a néppel.

A Szentszék engedélyével a nyárádköszvényesi plebánián telepedtek le és 1635-ben Köszvényes közelében, *Mikházán* telket vásároltak és kezdték lerakni a maig is fennálló kolostor alapjait.

Az itt tartózkodásra Rómától engedélyt kértek s a bosnyák misszió vezetőjét, Szalainai Istvánt, 1636. okt. 2-án kinevezte a Szentszék az erdélyi missziók főnökének.

Pázmány Péter bibornok 1629. okt. 4-re zsinatra hívta egybe papjait, hogy az egyházas állapotokat megvizsgálják és az egyházi törvényeket, hittételek gyakorlatba vitelét megbeszéljék. A nagyszombati zsinati határozatok Erdélybe is eljutottak. A magyarországi ferencesek nem voltak megelégedve az erdélyi állapotokkal, a csiksomlyóiak szerzetesei fegyelmeivel, mert ők nem akartak tudomást venni a szigorúbb rendtartásról, mely 1629. júniusától lett volna kötelező. Sőt a magyarországi elégtelenségnek is Erdélyben kerestek menedéket. Mivel Jesi Fulgencet négy társával nem fogadták szívesen, ezek kénytelenek voltak Somlyót elhagyni és Gyergyóban telepedni le.

Az erdélyiek elégtelensége és a bosnyák misszió önállóságra törekvése találkoztak. Szalainai István rávette Somlyói Miklós csiksomlyói gárdiánt, hogy szakadjon el a magyarországi Szalvatoriánus rendtartománytól és közösen kérjék meg Rómát, hogy állítsa fel az erdélyi Önálló őrséget, melyet székelyföldi őrségnek is nevezhetünk, mert a tervezet szerint a csiksomlyói anyakolostor mellett az őrséghez tartoztak volna: Mihháza, Fehéregyháza és Nyujtod.

I. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek tetszett ez az új alakulat, mert örvendett, hogy szakadozni látta azon szálakat, melyek az erdélyi katolikuskokat Magyarországhoz fűzik.

VIII. Orbán pápa 1640. február 3-án megadta az engedélyt az őrség megalakítására és első őréül Szalainait nevezte ki. Domokos Kázmér örömmel hozta haza a pápai bullát. Az önállósulás sok külső és belső nehézséggel járt.

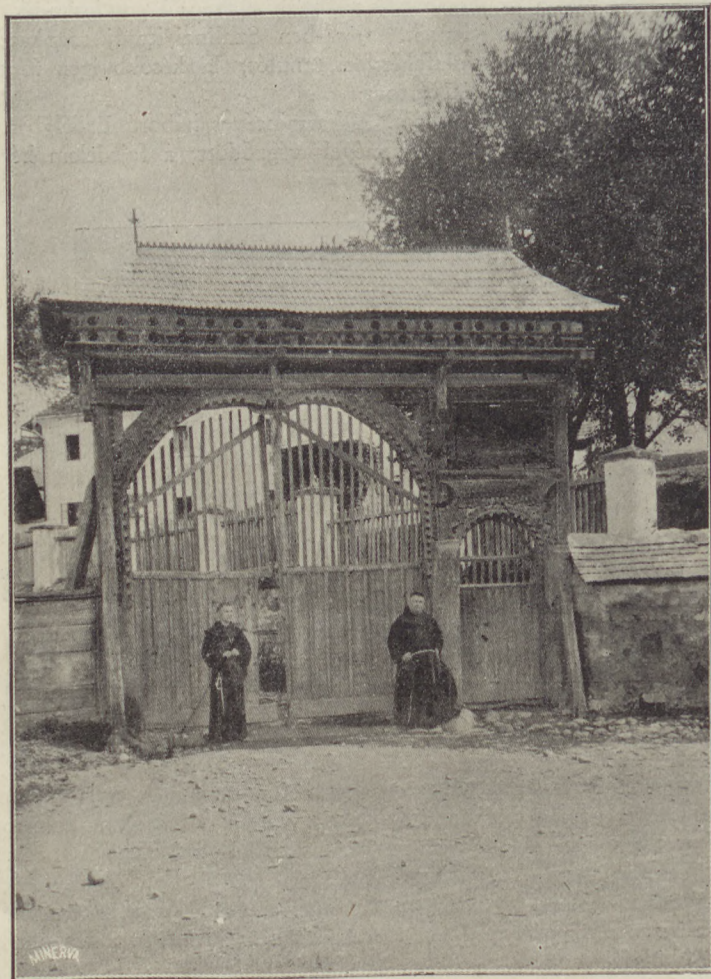
Mihháza.

A magyarok és bosnyákok között viták merültek fel a fegyelem megtartásában és a bosnyák testvérek nagyon támadóan léptek fel a magyarokkal szemben. A belső surlódások lecsillapításába beleszóltak a katolikus főurak, mint Status, kik a magyarok mellett foglaltak állást; a fejedelem, az országgyűlés és Róma. A vita a magyarok javára dőlt el és Barberini bibornok, a római hitterjesztési kongregáció elnöke 1667. szept. 5-én megtiltja az őrségnek, hogy kebelébe több bosnyák rendtagot felvegyen.

A külső bajok onnan keletkeztek, hogy bár egyenjogú vallásnak ismerték el a katolikust a kálvinista és unitárius vallással, de katolikusoknak püspöke (1556, 1558, 1611.) nem lehetett. A katolikus főurak ezt sérelmesnek találták magukra nézve és 1649-ben püspököt kértek a fejedelemtől és a rendektől. A fejedelem püspököt nem adott a katolikusoknak, de elismerte Szalainai Istvánt püspökhelynöknek, mely kinevezést Róma 1642-ben küldötte neki és világi részről felruházta mindazon jogokkal, melyek a püspököt megilletik, kivéve a Háromszéken lakó és ágyasságban élő katolikus papokat. A katolikus főurak hiába kérték a fejedelmet, hogy adjon

a vikáriusnak fölöttük is teljes joghatóságot, mert neki 1647. ápr. 20-án kiadott levelében megtiltotta, hogy a javadalmuktól megfossa.¹⁷

Szalinai és ferences társai erélyes kézzel láttak hozzá a fegyelmezéshez és az erdélyi katolikus egyházi állapotok javításához. Elhagyatott helyekre világi embereket

A mikházi kapu.

küldött némi egyházi előképzéssel, zsinatokat tartottak, rendszabályokat hoztak. Szalinai nem egyszer élt a brachium jogával, ami miatt a székelyföldi világi papság felzúdult.

E korban a Székelyföld lelki vezetése, irányítása a ferencesek kezében volt. S ugyanazon korban soha sem volt a ferenceseknek annyi vezető alakja, mint a XVII. században. Iskolákat, új egyházközségeket állított fel és az állapotokról jelentést tett.

Más irányban is elváltak foglalva. Az Őrség felállításának tervezetében két nem létező kolostornak beállítása szerepelt: a fehéregyházi és a nyujtódi.

A Haller család és a ferencesek 1639-ben azt tervezték, hogy amint kellő számmal lesznek, a fehéregyházi kolostort visszállítják. 1643. okt. 13-án Haller István a Fehéregyház klostrom ruináját a ferenceseknek ajándékozza és megígéri, hogy az egyház szentélyét helyreállítja és jószágából 12 barát élelméről gondoskodik. A ferencesek Gyulafehérváron meg is jelentek. 1644-ben Szalinai itt új tagokat vesz fel a rendbe: Jegenyei Ferenc volt gyulafehérvári tanulót, ki később igen fontos hivatást töltött be a rendben és Martonosi Mártont.

Az új település nem tartott sokáig. A harmincéves háború Erdélyben a linci békeben (1647.) a protestántizmus győzelmével végződött; a fejedelem kérdőre vonta

Szárhegy.

Haller Istvánt, hogyan engedte ezt meg, hisz a törvényekben csak két kolostor van engedélyezve? A ferencrendiek jogaik fentartásával jónak látták a kolostorból 1648-ban kivonulni. Domokos Kázmér 1649. május 17-én megjelent a kolozsmonostori hiteleshely előtt s kijelenti, hogy bár a szerény tehetségükből fölépített fehéregyházi kolostorból a csiksomlyóiba mentek át, fentartják azon jogukat, hogyha alkalmuk lesz, visszatérhessenek. Fehéregyházán a rendnek licenciátus (papokat helyettesítő világiak) képzőiskolájuk volt.

Fehéregyházáról ki kellett vonulni és a nyujtódi alapítás sem sikerült 1640—1643. között, mert amint a protestánsok észrevették, azonnal felszólaltak a fejedelemnél.

A katolikus vallás szabadsága mennyire korlátozva volt a Székelyföldön, láthatjuk azt egy harmadik kísérletből is.

Mikor Jesi Fulgeur és társinak menekülni kellett Csiksomlyóról, akkor Oszlányi Andrással és Kolozsvári Bertalannal Lázár István birtokán Szárhegyen egy kis kápolnát kezdtek építeni. Lázár István 1665-ben kelt levelében nem mondja meg miért, talán a fejedelem neheztelését nem akarta kihívni, csak bizonyos okokra hivatkozva

„az atyák eltávoztak innen és távortartották magukat.“ Bizonyosan nem jószántukból tették, mert a ferencesek ragaszkodtak később is hozzá és 1664-ben már visszakérték a kápolnát és birtokrészt.

A gyergyó uton Szárhegy fölött a hegyoldalban a fiatal fenyves alatt egy kastélyszerű épület fekszik: ez a ferences kolostor, melynek alapító levelét ifj. Lázár István csikszéki főkapitány 1665. jan. 5-én állította ki. Taploczai Görög István azonnal elfoglalta, s a fejedelem érdeklődésére, mit csinálnak a szerzetesek Szárhegyen, Lázár István azzal nyugtatta meg Apafffi fejedelmet, hogy az ott lakó szerzetes az ő udvari papja s többiek nem állandók.

A kolostor körül öt kápolna volt, idetartozott a Szármányhegyen lévő is, mely ma is fenáll, s ezek legnagyobbikát kolostortemplomnak alakította át a tevékeny Kájoni János, ki 1669—1674-ig volt a kolostornak főnöke. Kájoni a kolostor újjáépítését nem fejezhette be. Vásárhelyi Bernárdin a Nagyboldogasszony tiszteletére templommá alakított kápolna mellé sekrestyét épített és folyósó által összekötötte a kolostorral. A kolostor kétszer égett le 1709. és 1874-ben és 1707-ben Akton katonái kirabolták.

Az erdélyi ferencesek életében a kolostornak többszörös jelentősége van. A tatárdulások (1694), a Rákóczi-forradalom idején a csiki és mikházi szerzetesek mindig idemenekültek. Kájoni János itt írta orgona és énekes könyveit, melyek ma a csiksomlyói kolostor tulajdonai.

A kolostor jótevői közül a Lázár családon kívül Boros Tamás, Bálintit család érdemelnek említést.

A kolostor mellett kétféle iskola volt. Az egyikben a rend növendékeit tanították, a másikban elemi iskolai oktatást végeztek. Ma egyik sincs meg. A kolostor főnöke a gyergyói plébánosoknak áll kisegítésére.

Amíg belső szervezkedési bajokkal voltak elfoglalva az atyák, addig sem szünetelt az alkotó munka, mely a lelkipásztorkodáson kívül kolostorépítésekben jelentkezett.

A bosnyák szerzeteseknek Tholdaghy Mihály és neje Mihálcz Erzsébet vásároltak telket Márkodi Gergelytől Mikházán s az építéshez Ferenczi György püspökhelynök járul hozzá. A kolostor először vesszőből volt fonva, de a templomot és tornyot Szent István tiszteletére kőből építették. A megnagyobbított tornyot Szentmihályi Gáspár készítette el és látta el olyan órával, hogy a szerzeteseknek a folyosón is mutatta az időt.

A belső küzdelem a bosnyákok vereségével végződött s 1666-ban mikházi kolostorfőnöknek Kájoni Jánost küldötték. Kájoni János e kornak legnagyobb embere, kihez hasonlót az erdélyi ferencesek történetének következő két századában is hiába keresünk. Irásaiból megállapítva valószínű 1630-ban született és 1648-ban vette fel a rend ruháját Csiksomlyón, ahová őt családi kötelek is vonzották, mert Judit nővére csikszeredai Rác Istvánnak volt felesége. Tanulmányait Csiksomlyón és Nagyszombaton végezte s épen a küzdelem hevében került vissza Csiksomlyóra Domokos Kázmér mellé, aki 1677-ben őt terjesztette fel Rómába az erdélyi apostoli helynökségre, és Róma cum successio 1677. jún. 13-án kinevezte.

Kajoninak a rend történetében korszakalkötő művei vannak zeneirodalom, igehirdetés, építészet és a nyomtatás terén.

A mikházi kolostor gyönyörű szép helyen fekszik a falu fölött egy dombon. Az idegenre kastély benyomását teszi. A déli részét Kájoni építette kőből 1667-ben, melyet az ajtó szemöldökében elhelyezett évszám bizonyít. Kájoni 1669-ben Szárhegyre került s megkezdett munkáját folytatták Dóczi Imre, Legenyei Ferenc és Hozó Pé-

ter (1669—1678). Kő volt elég, mert Mikháza és Deményháza között elterülő lapályok a rómaiak idejében táborhely volt és ezt használták föl az építkezésekre. Kajoni mint az őrség feje lengyel kőművesekkel 1676-ban a szentélyt építette újra, a kolostort vakoltatta le. Ez tovább tartott egy századnál, mert 1800-ban újították meg, de a Peres-patak felől lévő részt csak a kilencvenes években vakoltatták le.

A templom fala tele van aggatva cimerekkal és kriptájában igen sok marosszéki nemes porladó csontjai pihennek. Ez azt bizonyítja, hogy a ferenceseket a templom és kolostor építésében sok nemes szívű ember segítette, kiknek neveit föl se lehet sorolni (Haller, Petki, Felvinczy, Kálnoki, Korvin, Béli, Bánfffi, Torma, Halmágyi stb. családok.)

Kolostorunk ezen órészt 1912. májusában a ciklon szél megrongálta. A gazdasági udvar felől lévő rész új. P. László Polikárp építette 1901—1903. között az ujoncnövendékek kényelmes elhelyezésére.

A rendnek Mikházán háromféle nevelőintézete volt. Az ujonc növendékeket kévés megszakításokkal a kolostor alapításától 1927-ig itt képezték ki. A XVII. sz. közepén elemi iskolát állítottak fel, melyet a grammatika osztályokkal egészítettek ki és a vidéki nemes ifjak részére internátussal kötötték össze, melynek fentartásához a Szék is hozzájárult. 1785-ben megszűnt, 1796. újból megnyitott.

A kolostor adományokkal el volt látva. Tették ezt hálából a katolikus főurak, mert az atyák udvaraikban istentiszteletet végeztek. Az adományok közül a legérdekesebb a székely családok adományozása, akiket a szerzetesek nem jobbágyoknak, hanem testvéreknek (confrater) tekintettek. A kolostori szolgálatok mentesítette őket minden más közmunka és katonáskodás alól is.

A nemzeti katasztrófákat a kolostorok is mindig megérezték. 1690-ben Thököly katonái kirabolták s a szerzetesek attól tartván, hogy újból visszatérnek, Szárhegyre menekültek. A Rákóczi forradalomkor 1704. márc. 10-én a katonák meglátogatták, de később Rákóczi vezérei oltalomlevelet adnak és Rabutintól is szereztek hasonlókat.

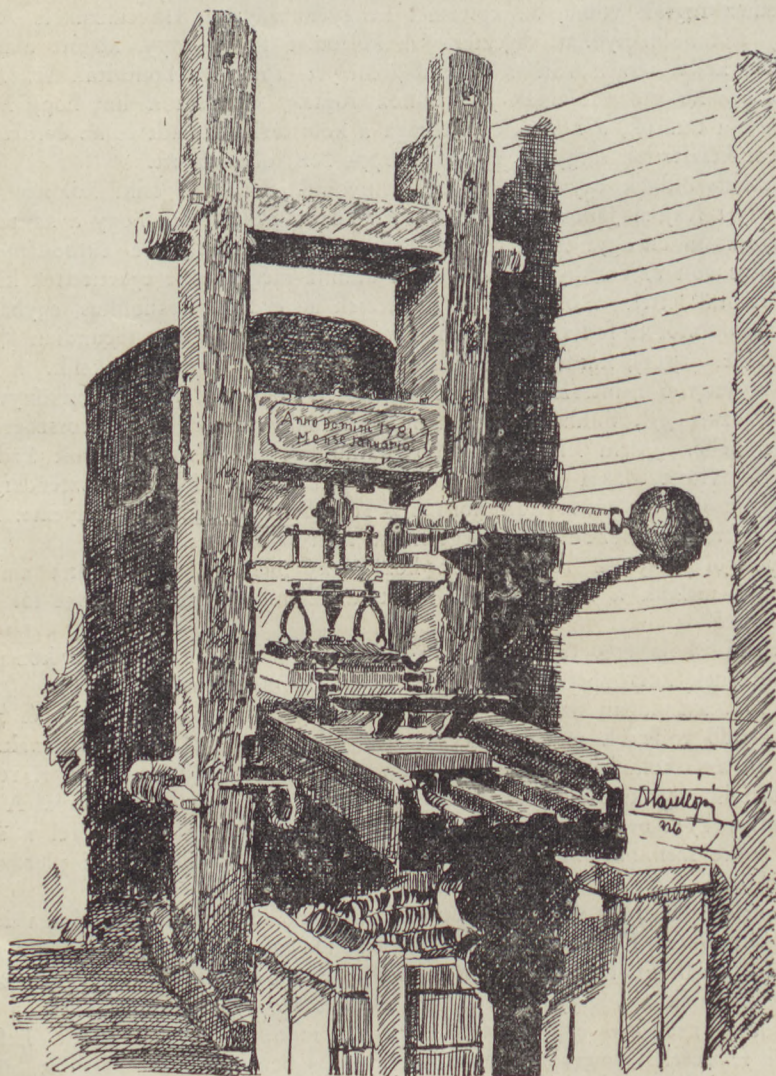
A kolostorok közül a legtöbb csapás a csiksomlyóit érte. Helyzeténél fogva a török tatárhordák utronalába esett s a csiki nép nemcsak a Szűz Mária segítségében, hanem a kolostor várszerű falaiban is bízott.

A kolostort legnagyobb csapás 1661-ben érte. II. Rákóczi György letétele után fejedelem választásra került a sor és a székelyek Kemény János pártján állottak. Hiába figyelmeztette a fejedelemmé lett Apaffi: „ne kapdossanak az árnyékhoz, gyülekezzenek zászlaja alá s siessenek a felhúzott fegyvert a hazáról elfordítani.“ Ali basa a székelyeket is felszólítja, térjenek Apaffi hűségére, de a gyergyóiakat Lázár István, a csikiakat Petki István, a háromszékieket pedig Béli Pál Kemény pártján tartotta. Ali a fegyverekre bizta a székelyek megpuhítását s radnóti táborából a Székelyföld felé indult. Udvarhely felől támadta meg Csikot. Okt. 21-én fölgyújtotta a kolostort, melyeknek teteje elégett, belseje megrongálódott. A tatárok négy testvért megöltek, ötöt fogságba vittek.

Somlyói Miklós és Domokos Kázmér csak nagy áldozatok árán hozták azelőtt rendbe a kolostort, melyben anyagilag nagy segítségükre volt Ferenczi György püspöki helytartó, Pálfalvi János szepesi prépost és Haller Istvánné Batkóczy Anna, aki 24 ezüst tálat ajándékozott s ezeknek árából szereztek be az orgonát, melynek első mestere Kajoni János volt.

Ezeket most mind előlről kellett kezdeni. Domokos Kázmér Magyarországon felkereste II. Rákóczi Györgynét, Báthory Zsófiát, a Csákyakat a Szepesben, Wes-

selényi Ferencné és másokat, az erdélyi katolikusokat s 1604. végére a templomot rendbehozatta. A sértetlenül maradt Mária-szobrot, melynek koronáján a kereszt XV. századi ötvös munka, a főoltáron helyezték el, melléje tették szent Katalin és szent

A csiksomlyói könyvsajlító.

Borbála szobrai, melyeket Nyerges János brassói fafaragó készített 250 forint, 8 mázsa búza, 8 mázsa árpa és a nyersanyag ellenében. Szent Antal, szent Gábor és szent Ferencnek voltak mellékoltárai. A templomszentelést nagy ünnepségek között 1682. április, májusában tartották meg. A felszentelő püspök Piluzzi Vitus moldovai apostoli helynök volt.

Aki a Hargitáról ereszkedik alá a csiki medencébe, annak egyszerre feltűnik a Kissomlyó tövében lévő templom és kolostor. A nagy kéttornyú templom 30 öl hosszú, 14 öl széles, 1804—1805. között nagyon lassan készült el, mert hiába adták el minden nélkülözhető ezüst és aranyeműt, anyagiakban mindig szűkösen állottak. Mielőtt a tervezethez fogtak volna, az építésnél Lengyelországban, Galiciában és Ausztriában nagy előtanulmányokat végeztek. A kolostort 1757—1779. között alakították át, melynek keleti részén volt a nyomda, melyet 1924-ben bontották le. Érdekes, hogy mikor a kolostor falainak javításához fogtak, elterjedt a hír, hogy Moldova felől jönnek a tatárok, a környék lakossága a kolostorba szaladt és az építőanyagból védőfalakat készítettek s így az építkezés 1770-ben folytatódott.

A Székelyföldnek egyetlen katolikus nyomdája volt a csiki kolostor könyvsajtója, melyet Kájoni János nagy nehézségek között állított fel, hogy a kántorok részére kinyomassa énekgyűjteményét (1676.), melynek *Cantionale catholicum* címet adott. Fontos volt ez énekgyűjtemény, mert utánna még kétszer egészítették ki (1719, 1804). S ezáltal lettek a székelyföldi ferencesek az erdélyi katolikus egyházi zene úttörői, megalapítói és fejlesztői. Kájoni nyomokon jártak Simon Jucundián († 1894.) és Tima Dénes (1911), kiknek szerzeményeit minden templomban énekelik.

A könyvsajtón nemcsak énekes könyveket nyomtak ki, hanem tankönyveket is a somlyói, szászhegyi, mikházi és esztelneki iskolák részére. Magyarországról tankönyveket behozni nem lehetett s több katolikus nyomda nem volt Erdélyben. 1781-ben átjavított alakja a kolozsvári rendházban van. Kétszáz esztendeig teljesített szolgálatot, míg az osztrák kormány 1852-ben zár alá nem helyezte. Azután csak vergődött, míg működését véglegesen be nem szüntették.

A somlyói központi intézmények közül első helyen kellett volna említenem az iskolákat, melyek a ferencrendiek alkotása. Elemi és közép s 1858-tól tanító-és kántorképző.

Az elemi iskola eredete bizonytalan s idővel fejlődött ki belőle a középiskolai oktatás, melynek köszönheti a csiki székelység az intelligencia képzését.

A XVII. században az iskolában tanítanak grammatikát, syntaxist és poézist. Mikor elegendő emberük nincs, akkor a felügyeletet tartják fenn maguknak. 1669. április 10-én az iskola két tanerős volt. A tanulók létszáma 1690-ben 171. 1694-ben a tatár beérés megakadályozásában nagy része volt a tanulóifjúságnak. A rhetorikai osztályt 1710-ben állították be s a csikszéki tisztikar segítségével a szegény tanulók részére szemináriumot létesítenek. Lukács Mihály csikkozmasi plebános vagyona örökösévé 1725. nov. 21-én a szemináriumot teszi.

Az emeletes faiskola helyett 1780-ban Henter Ádám főkirálybirósága idejében Csik-, Gyergyó- és Kászsónszék közösen emelték a kőépületet az atyák részére, melybe a katonák is bejártak nyelvtanulásra. A növendékeket ez évben annyira besorozták katonáknak, hogy 400-ból alig maradt 80, 1781-ben pedig 31.

II. József 1785-ben elárverezteti az iskola ingó és ingatlan javait. Lefoglalja a színházi felszerelést, mert az iskola mellé 1735-ben a Mária Társulat költségén színháztermet építettek és kiegészítették. II. József halála után a zárda az elárverezett ingatlanokat visszaváltja, hogy az iskola működését semmi se akadályozza.

A szabadságharc következményeképp a ferenceseknek le kellett vegyék kezüket az iskola vezetéséről, melynek bevezetését a ház történetírója a következő módon adja elő: „Ez évben (1848) idegen intézetek növendékei jelentek meg Somlyón s lelkes szavaikban erőt, hősiességet törekedtek a gimnáziumi ifjúságba önteni. Abban a hazafias szellemet felgyújtani sikerült is, mert az ifjúság közakarattal meg-

rohanva a királyépületeken díszlő császári, királyi cimereket, a kétfejű sasos táblákat letépte, összezúzta, aminek egy hatalmas investigáció lett a vége, mely másnap¹⁸ a tett után Kovács nevű katonatiszt által kezdetett meg s kevésbé múlt, hogy egy idegen intézetből itten mulatozó nagyreményű ifjút, Veres Ádámot, brevi manu agyon nem lövetett.

Az osztrák katonasággal szokszor meggyűlt a baja a kolostornak. A székely harcosok 1706-ban a kolostor körül tartották főembereikkel a gyűlést s akkor Graver a barátokra rontott; a német katonák haláláért a barátokat tette felelőssé. A kriptákat feltörette, a kolostor menedékjogát semmibe vette és letétbe helyezett iratokat széthányatta. Kémül két ujoncot küldetett a kolostorba, hogy a tagok érzelmeit kikémlelje és a szakállas ágyukat, melyekkel az utóbbi tatár betörés alkalmával védekeztek, elkobozta és Brassóba szállította. A madéfalvi veszedelem előtt és után közvetített a nép és hatóság között, amiért gyanuba keveredett. A legborzasztóbb helyzetbe azonban 1848—1849-ben került. Gál Sándor, a felkelő székelyek parancsnoka ráparancsolt Veres Ignác házfőnökre, hogy kiáltványait nyomassa ki s midőn a házfőnök ezt tenni nem akarta, akkor a nyomdára kezét rátette és az igazgatását egy volt református prédikátorra, Biró Sándor kapitányra bizta, ki rajta kiáltványokat és újságokat nyomtatott, amiért a császári biztosok a következő évben a nyomdát az állam részére lefoglalták. A házfőnököt elhurcolták és halálra ítélték, amit nem hajtottak végre, hanem három évig fogságban tartották és a kolostorra elviselhetetlen terheket róttak, mert az alsó nép között az a hír volt elterjedve és a katonák előtt azt rebesgették, hogy a kolostor pénzét bivalybőrbe varrva őrzik, a kripta fülkét drágaságokkal töltik meg, fegyvereket rejtegetnek. S a katonaság ehhez szabta kívánságait.

Haynald püspök a ferencrendiekkel alapítja a tanítóképzőt, melynek tanárai kezdetben a ferencesek kebeléből kerültek ki és Simon 25 évig volt igazgatója. A somlyói gimnázium és tanítóképző a Státus kezelésébe ment át s beköltözött Csikszeredába.

Csiksomlyó azért központi jellegét ma sem veszítette el. A kolostor fénykorát a XVII. század második felében élte, mikor falai között lakott egy ferences felszentelt püspök erdélyi apostoli helytartó, egy moldovai apostoli helynök (Taploczai István) és egy apostoli helytartó utód, amikor egymásután két rendtől utasítja vissza a püspöki méltóságot és a Csiki Cantionale néven ismert Canticale Catholicum Erdélyt meghódította s Moldovának egyetlen énekes könyve volt, melyet 1893-ig használtak is.

Az intézmények megszűnésével a kolostor kiürült s 1918-ban már csak egy felszentelt tag lakott a nagy épületben. A világháború előtt a lassú leépítés alatt állott s a múlt tiszteletreméltó intézményei közül a kolostoron kívül az egykori gimnázium helyébe beállított és a Csiki Magánjavak kezelése alatt álló árvaház adott neki jelentőséget.

Az isteni Gondviselés másképp határozott. A medgyesi kolostor egy része, melyben a rend növendékei tanultak, 1918. aug. 28-án felrobbant. Ekkor a rend közép fokú nevelőintézetét Csiksomlyóra helyezték át s ezzel kezdődik a következő nagy időben a kolostor történelmi missziója. Kovács Athanás házfőnöksége alatt külsőleg a kolostor átalakul. Lakóinak fáradhatatlan buzgósága a szellemi élet kihatását eredményezték. Érezte ezt elsősorban Csik népe, mert a tört remények közé a páterek Noé galambjának olaját vitték.

Amit Báthory Endre bíboros fejedelem tervezett, hogy Csiksomlyón katolikus püspökséget állítsanak fel a rendházban, az ötven esztendő múlva megvalósult; a

központiság szelleme másfélszáz esztendeig önkéntelenül ajánlkozott és most újra feltámadt, mert az erdélyi ferencesek tizéves missziós munkája Csiksomlyón kezdődött, onnan indultak ki az egyes községekbe és folytatódik ma.

A székelyföldi katolikusok központjává tette Csiksomlyót a katolikusok Mária tisztelete, az ú. n. pünkösdi búcsújárások. Eredetét pontosan nem határozhatjuk meg, hácsak IV. Jenő pápa az említett 1444-ben kiadott engedménye nem szolgált erre alapul. Az bizonyos, hogy a hagyomány szerint a csiki, gyergyói katolikusok innen indultak el, hogy az Udvarhely felől irányított vallási támadásokat kivédjék, melynek szerencsés sikere indította a székelyföldi katolikusokat arra, hogy ennek emlékét minden év pünkösdjén megüljék.

Érdekes megfigyelni Csiksomlyót pünkösöd péntekjén, szombatján és napján. Mintha egy nagy népvándorlás tábora kerekedett volna fel. A vallásos buzgóság megnyilvánulása épen megható. A székely nép minden évben programmal távozik Csiksomlyóról.

A rend nevelőintézetének áthelyezésével jó erők kerültek a kolostor pap tagjai közé, akik nemcsak a szó erejével rendelkeztek, hanem a nép nyelvén írni is tudtak s fölvtették a küzdelmet a rombolás szellemével.

Öt egyházi zsinat határozatai láttak napvilágot Csiksomlyón régen, más irányban ez a szellem felújult a jelenben. A Szociális Testvérek Társasága 1923-ban a leányifjúság részére itt rendezett egy szociális kurzust, 1927-ben az erdélyi katolikusok itt tömörültek, mert a Kat. Népszövetség ide hívta egybe a katolikusok évi nagygyűlését és 1929 július 4—11. között a tanítónők részére rendeztek szociális kurzust. Csiksomlyó fogalma így csak erősödik. A kolostor tagjainak száma az 1929—30. évi táblázat szerint 4 pap; 22 papnövendék; 5 testvér és 4 jelölt.

Csiksomlyó vonzóereje keletre is kihat. Mert hol a somlyóiak keresik föl a moldovai székelyeket, hol a moldovai magyarok jönnek át a hegyeken. Ha nem is teljességgel, de ma is elmondhatjuk, amit Parchevich érsek írt 1667-ben Rómába moldovai jelentésében: „a nép örökösen nemzeti papokat kér. Nem adhatok. Nem vagyok sem Mózes, sem Illés, hogy csodát tehetnék, hogy a sziklát megérintve, vizet fakaszthatnék.“

A bákói kolostor elvesztése épen arra az időre esik, mikor a csiksomlyóiak száma nagyon megapadt, de azért nem mondtak le véglegesen. Simon barát gyűjtést rendezett a kolostorra Erdélyben és a templomot és kolostort 1637., 1638-ban rendbehozatta. A római központ engedélyt adott az erdélyieknek 1651-ben, hogy beköltözhesse nek. Parchevich Péter 1670-ben véglegesen át akarta adni, hogy a moldovai apostoli helytartónak állandó segítsége és a magyaroknak lelkipozozói legyenek.

A kolostor a Beszterce malomárkának partján feküdt. A malomárok 1674-ben megáradt és a templom összeomlott. A lengyelek megakadályozták a kolostor elfoglalását s az utolsó állandó barát Rákóczi Gábor volt. Mikor 1926 aug. 18-án ott jártam a város azon részén, a régi magyar temető helyén építkezések folytak és az ásó mindegyre szétesett csontokat vetett felszínre. A kolostor helyén kukoricás volt.

A ferencesek sohase fogytak ki a próbálkozásból, hogy itt, vagy ott letelepedjenek. A nyugtódí sikertelen kísérletezés se vette el kedvüket, hogy Apaffi engedékenynek mutakozó uralma alatt szerencsét ne próbáljanak.

Esztelneken volt egy kis kápolna szent György tiszteletére emelve. A kápolnát megnagyobbították. Mikes Kelemen özvegye, Kálnoki Zsuzsánna tétetett bele

s azért a templom Istvánffy Kristóf alatt 1737-ben készült el, mely akkor az első volt a kerületben és ma sem utolsó. Frontjával a piacra néz s elég alkalmas arra, hogy az emberek vallási különbség nélkül látogassák. Templomnyitás után zárásig soha sincs üresen. A székelyföldi ferences templomok közül ez a legstílszerűbb (barokk) és általánosságban a leglátogatottabb. A szószéket 1747-ben állították be. 1780-ban kifestették, 1781-ben készült a gyönyörű szép főoltár.

A négyszögű kolostor a melléje épített szent Antal-kollégiummal három részben épült.

1737-ben készen voltak a déli és nyugati szárnyával. Az északi szárny építésének 1752-ben fogtak neki s 1779-ben fejezték be. A kolostornak nagyobb alapítványai sohasem voltak, de akadtak emberek mindig, kik a szerzetesekről nem feledkeztek meg. A kolostor telkét északi részén a Varga-patak határolta, mely gyakori kiöntésével sok kellemetlenséget okozott a kolostornak addig, míg medrével észak felé nem kényszerítették. Sok baj volt a Gyulafy grófok cselédeivel, akik a Székely támad vára alatt laktak és a kolostorral szomszédosok voltak.

A katólikus gyermekek nevelése Udvarhelyen 1636—1774-ig a jezsuiták kezében volt. A Catholica commissio az elemi iskola vezetését a ferenceseknek adta, a gimnáziumot a világi papokra bizta. Az iskola ekkor három tanerős volt s az első tanítók Frantz Vencel, Stuber Anicét és Bors Bonaventura, aki theologiai tanár is volt. Az osztályok beállítása a növendékek számától függött. 1866-ban négy tanerőre egészítették ki. A növendékek az egész megye katólikus jobbmódú családjaiból kerültek ki, de a protestánsok is szívesen felkeresték a főelemi iskolát. 1892-ben az iskola 172 növendéke közül 27 protestáns. Az iskola helyisége 1894-ig a kolostorban volt.

A ferencesek 143 évig tanítottak az elemi iskolában, míg az 1927—28. tanévre át nem adták az egyházközségnek. Az utolsó szerzetes igazgató-tanító: P. Kovács Kandid és tanító P. Andiás Jeromos, helyettes tanítónő Mercz Margit kisasszony.

A rendtartomány a Székelyföld felkarolására mind nagyobb gondot fordít. A rendtagok kiképzésére egy kisebbfokú papnevelőt tart fenn, melybe az I—V. gimnáziumi osztályt látogató növendékeket oktatja. Ezt 1917—1918. tanévben Székelyudvarhelyre tették át. 1920—21. tanévben még nyilvános gimnáziumot látogattak a növendékek s azóta magánintézet alakult át. A növendékek nagy száma és az intézet állandó jellege szükségessé tette a kolostor kiegészítését s így épült hozzá dél felé a meghosszabbított rész 1928. nyarán, melynek ünnepélyes felszentelése 1928. október 28-án, Krisztus királyságának ünnepén volt. A szent Antal-kollégiumot Sándor Vitális rendtartományfőnök építette.

A székelyudvarhelyi letelepedés körülményeihez hasonló és munkaterével azonos a marosvásárhelyi kolostornak visszafoglalása. A ferencesek nem juthattak az eredeti kolostor birtokába, úgy látszik erre kilátásuk sem volt s ezért Györffi Pál rendtartományfőnök 1736-ban kéri a tanácsot, hogyha nem kaphatják vissza a régi telket, a város ne gördítsen akadályt, hogy a város más helyén otthont keressenek. A telket vásárlással Klemencius János és felesége Kolozvári Judittól szereztek meg a Poklos-uccában, melyet 1755. május 19-én kiegészítettek. A kolostor építkezése ugyanolyan körülmények között történik, mint Székelyudvarhelyen. A templom alapkövét 1748-ban teték le. Az elemi iskolát a jezsuitáktól vették át. A környék románajku családai ideküldötték gyermekeiket a magyar nyelv megtanulására. Ez is, a székelyudvarhelyi is fiú iskola. A rendtartomány és az egyházközség között létrejött egyezség szerint az 1929—1930. az utolsó iskolai év, a barátok kezén.

A lelkipásztori munka végzésben nagy eltérés volt itt a többi székelyföldi kolostorokkal szemben. Mikházának helyben, Marosvásárhelynek a közeli Marosszentgyörgyön van plebániája, mely eredetileg Mikházához tartozott. Továbbá a maroszéki katolikus nemesek udvari papul ferenceseket alkalmaztak, vagy önállóan lelkészkedtek.¹⁹

A ferencesek működése sikerének titka, hogy nem lépnek fel nagy igényrel; sok sok önzetlenséggel vesznek egy-egy mozgalomban részt és a lelkipásztorkodás terén jelentkező új beállításokat kihasználják. Ezek és egyesületeik révén az embereket körükben tudják tartani s ezért a barát a Székelyföld katolikusai között nagyon ott-hon érzi magát és tudja, hogy fáradsága kárba nem vész.

Csak a ferencrendiekéről lévén szó e fejezetben, nem terjedtem ki a ferences szellem más irányú kihatásaira, vagy elágazására. Külön lehetne beszélni a minoritákról, kiknek Kézdivásárhelyen, Firtoson és Marosvásárhelyen volt, vagy van rendházuk: a ferences nővérekről, kik kizárólag neveléssel foglalkoznak Marosvásárhelyen és árvaházat vezetnek Sepsiszentgyörgyön. S végre a Csiksomlyói ház ismertetésénél ki kellett volna térjek a csiksomlyói kordás leányokra, akik szent Ferenc szabályainak szellemében a ferencesek vezetése alatt közös életet folytattak. Ha II. József házukat erőszakosan fel nem oszlatja, ebből egy önálló ferencesrend alakul ki a Székelyföldön csiksomlyói anyaházzal.

A reformáció nagy vívmányaként könyveli el, hogy az embereket rávezette a betűismeretére és megkedvelésére azáltal, hogy a Szentírást az emberek kezébe adta. Felednünk nem szabad, hogy az első Szentírás fordítási kísérlet a székelyek között indult meg és a Székelyföldnek is volt egy Szentírás fordítója Nyujtódi András személyében, akinek köszönhetjük a székelyudvarhelyi főgimnázium tulajdonában lévő *Székelyudvarhelyi kódexet*.

Nyujtódi András kereszturi és szentdemeteri Nyujtódi családból származott. 1509. tavaszán mint vitézlő urfi iratkozott be a krakkói egyetemre, ahol a magyar tanulók seniora volt. Azután belépett a ferencrendbe s Tővisen lakó nővére Judit részére lefordította 1526-ban a Szentírásnak Judit könyve nevű részét és szintén Judit részére a támadott katolikus vallás főbb tételeit védte meg és foglalta össze (1528.) kérdés és felelet alakjában. Tehát az első erdélyi kathekizmus a Székelyföldön egy ferences lélekben született meg.

A ferencrend hivatását most is ép oly széleskörű elfoglaltsággal igyekszik betölteni, mint századokon át. Minél érezhetőbb a szükség, annál fokozotabb erővel készül, hogy a veszélyeztetett pontokra álljon, mert ezideig a Székelyföldön ők képviselik az egyház könnyű lovasságát s ezért van az, hogy minden nagyobb megmozdulásban ott van a barát is.

¹ Hanuy: Pázmány Péter levelei II. k. 557.

² Erdélyi Történeti Adatok I. k. 71.

³ Karácsonyi János: Szent Ferenc rendjének története Magyarországon II. k. 1118.

⁴ Székelyoklevéltár II. k. 310; III. k. 152.

⁵ Facies Vetus a Nova. 4-ik füzet.

⁶ Egyháztörténelmi Emlékek. II. 498.

⁷ A régi Tatros városa a mai Tutrostól Tg.-Ocnától 3 km., kb. 1½ kilométerre volt Onegti felé. Ma földből előkerülő kő és tégladarabok jelzik a helyet.

- ⁸ Ferencrendiek története. 44—45.
⁹ Századok, 1850, 745.
¹⁰ Mariale eximii viri Bernardini de Busti.
¹¹ Theiner: Monumenta Vohzona. II. k. 226. l. Székelyoklevéltár I. k.
¹² Az erdélyi ferencrendiek. 39. l.
¹³ A város magyar eredetű. A Hírnök 1926 okt. 15.
¹⁴ Reviste Catolică 1915, 49. l.
¹⁵ Karácsonyi. I. k. 13—14.
¹⁶ Ezek közül Csiksomlyóra legfontosabb volt Hunyadi Jánosnak a szentimrei győzelem emlékére adományozott 32 székely család (Confrater), akik míg a kolostornak szolgálatot teljesítettek s mentesek voltak minden közteher viselése alól. Bővebben lásd P. Boros D. Fortunat: A csiksomlyói harminckét konfrater. Kolozsvár, 1923.
¹⁷ Történelmi Tár 1911, 246.
¹⁸ Ht. II. k. 88. l.
¹⁹ Erről részletes, de nem teljes tájékoztatást ad Ferencrendiek története. 199, 200. l.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

